

Pohľad na sezónu, nie na sezónne knihy

**timotea
vráblová**

*(Najlepšie detské knihy
jari, leta, jesene a zimy
2015)*

JAR

Najvýraznejším titulom jarnej kolekcie bol preklad diela súčasného českého spisovateľa **Pavla Šruta: Páročrúti (Vydavateľstvo Sloart, spol. s r. o.)**. V českom kultúrnom prostredí si tento román pre deti mladšieho školského veku vyslúžil značnú pozornosť a získal i nemalú popularitu. Veselé rozprávanie je postavené na dialógu či pomyselnej „debate“ reálneho a paralelného sveta. Svet paralelný predstavujú zvláštne postavičky – fantazijné bytosti, ktoré sa živia ponožkami. Ukoristia si zásadne vždy len jednu ponožku z páru. Toľký zmätok vo svete ľudí! Skvelá zápleтка pre rozmanité veselé epizódy postavené na situačnom humore. V téme i spracovaní pripomínajú populárnych Požičajovcov britskej spisovateľky Mary Nortonovej.

Autor využíva prelínanie obidvoch svetov, aby sa s čitateľmi pobavil na

farbistej a miestami i obskúrnej typológii ľudských tvorov. Ich osobitosti a neraz i čudácke zvyklosti pritom karikuje s porozumením, dobráckym humorom. Tvorivo využíva možnosti, ktoré mu ponúka neobvyčajný vzťah fantazijného a reálneho sveta. Paralelný svet Páročrútov je vlastne symbolickým znázornením vlastností a rozmanitých vnútorných pocitov ľudí. Autor naň prenáša rozpaky a pocity hanby ľudských hrdinov z roztržitosti či nedôslednosti. Charakter Páročrútov však zrkadlí aj nenaplnené ambície, rivalitu a túžbu po prestíži. Skrátka, život týchto bytostí je farbistý a bohatý vďaka tomu, že vnútorný život ľudí nikdy nie je nudný.

Dielo bolo náročným prekladateľským orieškom. Aj tým, že sa vychádzalo z príbuzného jazyka – z češtiny. Prekladateľ Ján Litvák však zvládol úskalia a výsledný tvar textu má kultivovanú podobu. Vďaka nemu v slovenskom podaní nestratilo dielo sviežosť, zachovalo si humor a zostalo verné autorskému zámeru originálu.

LETO

Kolekcia priniesla viacero pozoruhodných titulov. Príbeh ***Eros a Psyché (Perfekt)*** vo vynikajúcom podaní **Beaty Panákovvej** sprístupňuje detskému čitateľovi jedno zo zásadných rozprávání o krehkosti vzťahovej intimity. Autorke pritom nešlo o to, aby adresátovi sprostredkovala len základnú dejovú líniu alebo ho upozornila na staroveký príbeh, ako to obyčajne býva v komerčných edukatívnych vydaniach. Jej podanie je samostatným autorským počinom. Citlivým spôsobom uvádza čitateľa do starovekého príbehu, aby mu umožnila vstúpiť do sveta symbolických odkazov. V plastickom stvárnení, po významovej i formálnej stránke, odкрýva staroveký mýtus o „meandroch“ lásky spôsobených slabosťami, neistotou či vnútornými ruptúrami duše. Udalosti a zápletky príbehu nie sú len výstavbovými prvkami deja, sú obrazmi, ktoré ilustrujú podstatné otázky a hodnoty spojené s hlavnou témou. Rozprávanie tak plynie v duchu starobylého princípu – zhromaždiť k téme súvisiace problémy. V autorkinom podaní sa farbisto rozoznie škála motívov, ktoré nás spájajú s dejovou líniou hľadania a rozvíjania lásky. I tých, ktoré odkazujú na procesy, v ktorých sa u hrdinov tvorí vnútorný potenciál potrebný k tomu, aby zvládli, čo hľadanie a pestovanie vzťahu predpokladá.

Beata Panáková citlivo modeluje príbehovú líniu tak, aby bola adresná detskému príjemcovi, no aby mu zároveň poskytla priestor rásť s príbehom. V jej podaní zrozumiteľne zaznievajú impulzy i k dôležitým životným stratégiám: naznaču-

je vzťah dôvery a lásky, úskalia obdivu a zbožňovania, no tiež nesmiernu silu pokorného vzopätia, keď človek povstane z trosiek kolízií a úprimne sa pokúša o obnovu. Podnetný a cenný je aj doslov, v ktorom podhalila cesty, ako sa tento staroveký príbeh transferoval do mnohokrých kultúrnych prostredí.

Johankina veľká rodina (Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o.) je realisticky koncipovanou prózou zo súčasnosti. Román z tetralógie **Tone Revajovej** o dievčatku, ktoré sa „cvičí“ v adaptabilite na radikálne životné zmeny, učí sa rozvíjať harmonické vzťahy a budovať si zázemie. Kvalita tohto románu je vo svojej kategórii výnimočná. A vyvážená s minulým dielom; a to je pri viacdielných románoch zriedkavé. Hoci v ňom autorka rozvíja témy predchádzajúcich častí, nevzniká pocit, že by „varila“ z už použitého. Naopak, sviežo a subtilne modeluje a rozvádza príbehové zložky. Čitateľ nadobúda pocit, že si s ňou plynulo prešiel ďalším životným úsekom a že bol tak trochu aj nepomenovaným členom jej rodiny. Hoci tok príbehu prirodzene plynie, autorka sa nenechá unášať rozprávaním na povrchu. Do rozprávania prirodzene zakotvila aj dôležité hodnotové a filozofické aspekty. Ústami samotnej Johanky rozkrýva model funkčných vzťahov, rodinného spolunažívania, dáva impulz čitateľovi k tomu, aby si sám utvoril predstavu zmysluplného života. Bolesťivé a disharmonické skúsenosti patria k životu, v Johankinom sú však v úzadí vďaka vzťahovému zázemiu, ktoré jej pomáha zostať „svojou“. S ohľadom na celý štvorzväzkový korpus možno skon-

Timotea Vráblová, predsedníčka literárnej poroty Najlepšie knihy pre deti jari, leta, jesene, zimy 2015 s tajomníčkou súťaže Evou Cíferskou

štatovať, že Revajovej sa podarilo priniesť do slovenskej literatúry pre deti intencionálne dielo par excellence, ktoré do hĺbky a bez mentorovania nasvecuje proces dospievania a dozrievania, pričom ho sprostredkováva nielen v kóde primeranom veku, ale i našej mentalite a kultúre.

Knižka **Kathy Kacer**, kanadskej spisovateľky slovenského pôvodu, ***Kúzelník z Auschwitzu*** (**Verbarium, s. r. o., v spolupráci so SNM – Múzeom židovskej kultúry**) je významným vydavateľským počinom. V preklade Tünde Meszárosz podáva skutočný príbeh dvoch väzňov z osviečimského tábora, štrnásťročného chlapca Wenera Reicha a jeho omnoho staršieho „súpútni-

ka“ Herbera Levina. Rozprávanie má nespornú hodnotu nielen v dokumentovaní udalostí (cennou súčasťou knihy je príloha s fotografiami, v ktorej sa čitatelia zoznámia s biografickým pozadím postáv), ale aj v spôsobe ich podania. Autorka je totiž svojím profesionálnym zameraním psychoterapeutka. A tento vklad je zrejmy v štýle, akým sprostredkováva krajné traumatické okolnosti života postáv. Autorke nešlo o to, aby si čitateľ odniesol len negatívny pocit z ťaživej situácie jej postáv. Dôraz nekladie len na vykreslenie okolností v osviečimskom tábore. Príbehom odкрýva aj dôležité mechanizmy, ktoré pomáhajú človeku prekonať nesmiernu psychickú záťaž a dostať sa z existenčného dna. Napríklad, ak sa ľudia aj v existenčne hraničných

*Ocenený Erik Ondrejčka za knihu *Abecedári a riaditeľ* Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov Roman Michelko*

situáciách dokážu vzájomne podporiť. Jej rozprávanie je presvedčivé, vie nadviazať s čitateľom emocionálny kontakt. Usiluje sa „načúvať“ jeho predpokladaným otázkam. Dobové udalosti sprostredkúva spôsobom primeraným nielen pravdepodobnej „intelektuálnej výbave“, ale aj záujmom adresáta.

Knižka prináša príbeh obyčajných ľudí, ktorý je dôležitým „oknom“ do histórie, do tzv. veľkých dejín. V tých veľkých dejinách sledujeme udalosti z vyššej perspektívy, ponúkajú nám témy a teórie, a o tých sa vždy dá debatovať bez osobného zaujatia. Ich „skutočnú tvár,“ obeť a dôsledky, vidíme lepšie vtedy, keď sa pozrieme na životné príbehy bežných ľudí.

Autentické príbehy z chlapčenského života sprostredkováva aj pró-

za **Františka Rojčka** s autobiografickými prvkami **Neuveriteľné dobrodružstvá uja Fera (Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.)**. Paradoxné pritom je, že nepatrí k typickému memoárovému žánru. Intenciou autora nie je totiž natoľko osobná „spoved“, ale snaha iniciovať dôležitý medzigeneračný dialóg. Taký, aký možno v dnešnej dobe deťom aj chýba. Autor si zvolil príhodnú formu. Spomienkovo ladený rozhovor štylizovaného rozprávača – deda s vnúčatami. Jeho rozprávanie pritom zahŕňa viacero problémových rovín. Približuje čitateľom atmosféru povojnového Slovenska s nástupom komunistického režimu. Vykresľuje spôsob života detí v minulosti, dobrodružný život detských „bánd“, chlapčenské i chlapčensko-dievčenské vzťahy a ich dozrievanie. Odkrýva cesty dospievania medzi kamarátmi, ktorí

sa dôverne poznajú a vedia sa podporiť, no i „poštengrovať“. Napriek komplikovaným spoločenským pomerom, v ktorých sa príbeh odohráva, autorovi sa podarilo udržať ľahší štýl, ústretový k detskému adresátovi. V pozadí mnohých, síce úsmevných historiek možno pritom tušiť neľahký život v nastupujúcom režime a tiež spamätávanie sa ľudí z vojnových útrap. Dôraz rozprávača však napriek všetkému zostáva na prežívaní chlapčerstva, na dobrodružných výpravách, na tom, čo je blízke každej mladej generácii bez ohľadu na to, v ktorom čase vyrastá. To najpodstatnejšie je zdravý kontakt medzi ľuďmi, ústretovosť a snaha o vzájomné porozumenie. To napokon umožní ľuďom prežiť i v najnepriaznivejších dobách.

Básnik **Erik Ondrejička** s ilustrátorkou **Barborou Paulovičovou** vytvorili vydarený básnicko-výtvarný projekt **Abecedári (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.)**. Zamerali sa na začínajúcich čitateľov, ktorým sa svet písmeniek ešte len odкрýva. Básničky i ilustrácie v tejto knižke ich k tomu naozaj motivujú. Naznačujú, ako sa na objavoch môžu podieľať celkom sami. Písmenka sú totiž niečo ako kľúčiky. Deťom otvárajú doposiaľ nevídané a neslýchané priestory. Môžu sa v nich pohybovať slobodne a po svojom. Tvorivá energia vychádza z celej knižnej kompozície a povzbudzuje ich v tom. Písmenká majú svoje príbehy, veselé, hravé a dobrodružné, podobné tým, ktoré zažívajú v predstavách aj ich detskí čitatelia. Navyše, čínorodé písmenká so svojimi príhodami povyskakovali de-

ťom priamo z knižiek a školských písaniek. Aj to svedčí o ich vzájomnej blízkosti.

Podnetným spôsobom sa deti takto zoznamujú nielen s abecedou, ale aj s poriadkom abecedy, s druhmi abecedy, ba s rozmanitosťou abecednej grafiky. Zostáva už len vybrať sa ruka v ruke s písmenkovými priateľmi na miesta, ktoré sa čitateľom rozhodli predstaviť.

JESEŇ

Celkom „prekvapivo“ sa najlepšie knihy jesene niesli najmä v edukačívnom tóne. Nové, rozšírené vydanie publikácie **Štúrovci / Najkrajšie básne, prózy a články (Perfekt, a. s.)** príťažlivým spôsobom sprístupňuje čitateľom staršieho školského veku jednotlivé osobnosti štúrovcov, a to prostredníctvom autorskej tvorby, publicistických výstupov a tiež z výpovedí ich generačných súpútnikov. Editorovi **Jozefovi Čertíkovi** v spolupráci s ilustrátorkou **Katarínou Vavrovou** sa podarilo príťažlivo sprostredkovať atmosféru vonkajších okolností doby a predstaviť tiež vnútorný život jednotlivých členov tejto významnej skupiny. V kultúrnom, najmä školskom prostredí sa s nimi obyčajne spája predstava o tzv. romantických ideáloch, ktorými táto skupina žila. Nie vždy sú podávaní v realistickom zobrazení. Editor knihy sa preto snažil tejto tendencie vyvarovať. Už tým, že v jednom korpusu predstavuje čitateľom žánrovo rôznorodé pramene, ktoré približujú osobnostný profil jednotlivých štúrovských autorov z viacerých uhlov. Ponúka im tak priestor, aby sami rozmyšľali a objavovali, čo táto ge-

nerácia presadzovala a aké boli jej osobnosti. Ukazuje, že ich „ideály“ a činy neboli zďaleka odtrhnuté od reality. Naopak, štúrovci prinášali veľmi premyslenú víziu pre národ, pre budovanie zdravej komunity, ale aj pre kultúru a vzdelanie. Neboli leďajakí rojkovia, boli cieľavedomí „snívači“. A ich sny a ciele sa celkom iste môžu prihovárať aj súčasníkom: *„Človek vzdelaný stará sa krem najbližších aj o krajinu, vlasť, v ktorej žije, o národ, ku ktorému patrí [...] doveduje sa o tom, čo za medzami vlasti sa prihadzuje, čo sa vo svete napospol ľudstvu stáva [...] o každodenné svoje potreby, ale aj o potreby vyššie, duchovné, starosť má, za pospolitú veci vlasti sa zaujíma a na všetko, čokoľvek sa v ľudstve robí, pozor dáva.“* (L. Štúr)

Pri knihe **Ondreja Sliackeho Divy Slovenska II nielen pre deti, (Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.)** sa mi s úľubou žiada zamyslieť nad tým, čo vlastne chápať pod pojmom edukatívny. Ako sa človek vzdeláva? Čo ho k tomu motivuje? A spomeniem si pritom aj na nádherné učebnice, ktoré patria dávno-dávnej histórii. V nich sa možno grafy a tabuľky objavovali skúpo, no zato sa v nich transparentne preukazoval vzťah k poznaniu, k jeho jednotlivým disciplinám. Pri čítaní takých knižiek sa chce človeku aj čítať, aj snívať, aj sa vzdelávať, cestovať, aj pestovať, aj riešiť matematické úlohy. A možno i hľadať archeologické miesta. Skrátka, človek sa cíti spätý so životom a vníma, že v ňom má pred sebou skvelé úlohy. Ondrej Sliacky je výborným znalcom dejín literatúry pre deti a mládež, a tak nám ten

čerstvý závan kvalitného klasického vzdelávania pripomenul. Samozrejme v svojskom, jemu príznačnom podaní. Využíva pritom silu fabulácie, prostredníctvom ktorej sa čitateľ dostáva do hry; musí totiž fabuláciu rozlíšiť a dekodovať. Niežeby išlo o veľký rébus. To len autor stimuluje čitateľa oveľa pozornejšie sledovať text a predstavuje mu proces poznávania ako dobrodružstvo a zábavu. Fikcia a pravda sa v Sliackeho diele funkčne prepájajú; fikcia vytvára priestor nielen na zainteresovanie čitateľa, no aj na jeho hlbší kontakt s látkou. Vďaka nej sa emocionálne spája s intelektuálnym. Aká škoda, že v dnešných časoch už s takýmto „prepájaním“ ani nerátame. Zabúdame naň alebo ho podceňujeme, hoci je nevyhnutnou podmienkou k tomu, aby sme si vecné informácie skutočne zvnútorňovali a zapamätali.

Sliackeho vlastivedný výklad majstrovsky prenáša na čitateľa vnútorný vzťah k informácii. A dokazuje, že práve vo fikciách, v tomto prípade v drobných (fabulovaných) rozprávaniach či (fiktívnych) rozhovoroch k jednotlivým vlastivedným a biografickým témam, nájde čitateľ podstatnejšie impulzy a informácie, než keby ich prijímal len z vecnej časti knihy. Darmo, aj tu platí skúsenosť starodávnych majstrov: ilustratívne príklady sú pre potechu, zanietenie i poučenie príjemcu obzvlášť vhodné. A autor v tomto prípade pozná presnú mieru, ako príhodne zladiť rozmanité ingrediencie pre dušu.

Patrick Ness je renomovaný americko-britský autor, ktorý píše pre deti i dospelých. Knižka ***Sedem minút po polnoci*** je však svojráznym

Ocenený Rudolf Dobiáš s Evou Hornišovou, zástupkyňou vydavatelstva Regent

Timotea Vráblová s oceněným Františkem Rojčkem

dielom: jej koncept napísala britsko-írska autorka **Siobhan Dowd**. Po jej smrti z tohto konceptu vytvoril Patrik Ness vlastné autorské spracovanie. Knihu preložil **Michal Jedinák** pre **Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o.** Autori knihy sa dotkli náročnej témy – opisujú vnútorný proces chlapca Conora, ktorý sa vyrovnáva s ťažkou situáciou – jeho mama sa nachádza v terminálnom štádiu rakoviny. Chlapec pozoruje, ako postupne odchádza zo života, bojuje spolu s ňou. Bojuje však na viacerých frontoch. Manželstvo jeho rodičov sa rozpadlo a o novú rodinu otca sa nemôže celkom oprieť. Je šikovaný v škole ako uzavreté, zvláštne a svojím spôsobom príliš citlivé dieťa. Jeho poručníčkou sa stáva babka, mamina mama, frustrovaná z tragického života dcéry. Conor si s ňou len horko-ťažko vytvára vzťah.

Ness zaznamenáva vnútorné psychologické procesy chlapca prostredníctvom paralelného sveta, v ktorom vystupuje Netvor, zvláštny strom, ktorý drsným spôsobom pomáha chlapcovi zmieriť sa s realitou. Navonok aj Conorov vonkajší prejav nadobúda Netvorov hrozivý charakter; stáva sa agresívnym, jeho nekontrolovateľné výbuchy v škole i doma akoby riadila veľká ničivá sila. Sú však obrazom vnútornej traumy zo straty a bezmocnosti. Vďaka výbornému prekladu je dielo pútavé aj v slovenskej verzii. Kniha je písaná ako bestseller; autorský prístup k téme je preto jednoduchší, a tak miestami chýba odhad pre citlivosť voči mladému adresátovi.

ZIMA

Zbierka doteraz knižne nepublikovaných básnických a prozaických

textov Rudolfa Dobiáša ***Perličky na slniečku (Regent, spol. s r. o.)*** je záslužným vydavateľským činom. Rudolf Dobiáš totiž patrí k vzácnym autorom v literatúre pre deti a mládež, ktorý si kontakt s deťmi udržiava práve tým, že vie etické hodnoty sprostredkovať živým, žiarivým spôsobom. Niekedy cez humor. Inokedy lyricky či hravo cez farbitosť a zvukomalebnosť nášho jazyka. Alebo schopnosťou naznačiť súradnice vzťahov a hĺbku vzájomnej ľudskej spolupatričnosti, spôsobom, ktorý vie byť blízky aj detskému adresátovi. To všetko preto, že je skvelý rozprávač. Bez ohľadu na to, v akom literárnom žánri či štýle práve tvorí. Preto je knižka zaujímavá aj pestrou paletou žánrov autorovej tvorby pre deti. Predstavuje ho ako básnika, rozprávkara, ale i výborného rozprávača legiend a povestí. Texty spája hodnotový princíp. Ich spoločným menovateľom je úcta a láska k životu. Prejavuje sa v hre, tvorivosti, v láskavom humore, ale aj v spätosti s rodnou krajinou. Autor vie pripútať pozornosť čitateľa k tomu, čo iskrí životom a krásou. Svojich adresátov vie volať a povolávať k hodnotnému životu. Miestami vyznieva starootcovsky a miestami „partácky“. V každej z týchto výrazových polôh autora si však čitateľ môže „prísť na svoje“.

Hľadanie tohtoročných najlepších kníh roka 2015 prinieslo peknú zbierku kvalitných „hitov“. Nie v komerčnom, podenkovom štýle, ale v tom vyššom, duchovnom, ktorý dáva čítaniu zmysel.